

СЕНСОРНІ ІГРИ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ: ВИДИ ТА СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ

Васьківська І.О.

старший викладач кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти

dolinchuk-i@zu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-1346-0255>

Чистякова А.І.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальності 016 Спеціальна освіта

alonachis@gmail.com

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Сучасні підходи в логопедичній роботі орієнтовані на пошук та впровадження дієвих технологій, які забезпечують ефективний розвиток мовлення у дітей, особливо у випадках його порушення. У цьому контексті особливого значення набувають сенсорні ігри як інтегративний метод впливу, що поєднує одночасно пізнавальну активність, емоційне переживання, рухову діяльність та мовленнєву практику. Завдяки такому поєднанню створюються умови для природного формування мовлення, яке виникає не як механічне засвоєння, а як результат активної взаємодії дитини з навколишнім середовищем.

Сенсорна гра розглядається як специфічний вид дитячої діяльності, у процесі якої дитина через органи чуття (дотик, зір, слух, нюх і смак) активно пізнає предметний світ. Вона взаємодіє з різними матеріалами та об'єктами, досліджує їхні характеристики, такі як форма, колір, текстура, температура, маса та звукові властивості. Подібний досвід формує основу для розвитку сенсорної інтеграції, яка забезпечує узгоджену роботу різних аналізаторних систем і є важливою умовою гармонійного психофізичного та мовленнєвого розвитку дитини [4].

Значущість використання сенсорних ігор у логопедичній роботі пояснюється тим, що становлення мовлення відбувається у нерозривному зв'язку з розвитком сенсорних функцій. Чим більш різноманітним і багатим є чуттєвий досвід дитини, тим активніше формується її мовленнєва система. Зокрема, розвиток тактильного, зорового та слухового сприймання безпосередньо впливає на становлення фонематичного слуху, який є базовим компонентом правильної звуковимови. Крім того, сенсорні враження сприяють накопиченню та уточненню словникового запасу, а також створюють передумови для формування розгорнутого та зв'язного мовлення.

За підходом О. Камінської та А. Закревської, у логопедичній практиці доцільно використовувати різноманітні сенсорні ігри, які забезпечують не ізольований, а цілісний розвиток дитини, поєднуючи сенсорний досвід із мовленнєвою активністю [1]. Використання таких ігор дозволяє організувати навчально-корекційний процес у природній, емоційно привабливій формі, що значно підвищує ефективність засвоєння мовленнєвого матеріалу.

Першу групу становлять сенсорні ігри з використанням природних матеріалів (пісок, вода, крупи, глина, камінці, листя, шишки та інші природні об'єкти). Їх особлива цінність полягає у багатофункціональності, варіативності та можливості постійного оновлення ігрового середовища без спеціальних витрат. У процесі такої діяльності дитина залучає різні аналізаторні системи, передусім тактильну та кінестетичну, що сприяє формуванню цілісного сенсорного досвіду.

Під час взаємодії з природними матеріалами дитина виконує різноманітні дії: пересипає пісок, переливає воду, ліпить фігури з глини, розминає тісто, сортує крупи за розміром або кольором, будує конструкції з камінців чи шишок. Такі маніпуляції активно розвивають дрібну моторику пальців, покращують координацію рухів і стимулюють

сенсомоторну інтеграцію. Відомо, що розвиток моторики безпосередньо пов'язаний із мовленнєвими функціями, тому подібна діяльність створює природні умови для активізації мовлення.

Важливим компонентом є мовленнєвий супровід дій. Дитину заохочують не лише виконувати завдання, а й вербалізувати свої дії та відчуття: вона може описувати, який пісок – сухий чи вологий, м'який чи сипучий, порівнювати властивості матеріалів, наприклад: «вода холодна, а пісок теплий», «глина м'яка, а камінь твердий». Також використовуються запитання дорослого, які стимулюють мовлення: «Що ти зараз робиш?», «Який матеріал тобі подобається більше?», «Чим відрізняються ці предмети?». Подібні вправи сприяють не лише збагаченню словникового запасу, а й формуванню граматично правильних конструкцій, умінню будувати прості та поширені речення, а згодом – короткі зв'язні висловлювання [2].

Додатково ефективними є сюжетні варіанти таких ігор, наприклад: «будівництво міста з піску», «приготування чарівної каші з круп», «пошук скарбів у піску», «створення природної картини з листя та камінців». У таких умовах дитина не лише діє з матеріалом, а й занурюється у уявну ситуацію, що ще більше активізує мовленнєву ініціативу та сприяє розвитку уяви.

Другу групу становлять ігри, спрямовані на впізнавання предметів на основі дотику без використання зорового контролю, наприклад «Що в мішечку?», «Чарівна торбинка», «Вгадай на дотик», «Знайди пару навпомацки». Їх основна педагогічна цінність полягає у розвитку вміння аналізувати сенсорну інформацію, виділяти ключові ознаки предметів та здійснювати їх узагальнення.

У таких ігрових ситуаціях дитина позбавлена можливості опори на зір, тому змушена максимально концентруватися на тактильних відчуттях: формі, розмірі, фактурі, вазі предмета. Наприклад, вона може визначати, що це «гладенька кругла кулька», «шорсткий квадратний кубик», «легка м'яка пір'їнка» або «твердий важкий камінь». Така діяльність стимулює розвиток аналітичного мислення та мовленнєвої диференціації.

Мовленнєвий аспект реалізується через обов'язкове словесне оформлення результатів: дитина має не лише вгадати предмет, а й пояснити, чому вона зробила такий висновок. Це формує навички побудови розгорнутих висловлювань, використання прикметників, порівняльних конструкцій і причинно-наслідкових зв'язків. Наприклад: «Це м'ячик, бо він круглий і гладкий», «Це камінчик, тому що він твердий і холодний», «Це кубик, він має кути і рівні сторони».

Додатковими варіаціями таких ігор можуть бути завдання на групування предметів за ознаками «м'яке – тверде», «велике – маленьке», «важке – легке», «шорстке – гладке», що ще більше розширює сенсорний досвід дитини. Також ефективними є ігри на опис «знайденого предмета» або «таємничого об'єкта», де дитина поступово вчиться послідовно викладати свої думки, що є основою формування зв'язного мовлення.

Окрему групу становлять ігри, спрямовані на засвоєння кольору, форми та величини. Виконуючи завдання на співвіднесення, групування або пошук відповідностей, діти формують сенсорні еталони та розвивають зорове сприймання. Водночас відбувається активне засвоєння мовних одиниць, що позначають ознаки предметів, а також формування вміння використовувати порівняльні конструкції та узагальнення. Такі ігри створюють умови для поєднання пізнавальної діяльності з мовленнєвою практикою, що підсилює ефективність засвоєння знань [2].

Важливе місце у логопедичній роботі займають музично-ритмічні сенсорні ігри, які базуються на відтворенні звуків, ритмічних структур, складів і коротких мовленнєвих одиниць. Вони сприяють розвитку слухового сприймання, удосконаленню фонематичного слуху, а також формуванню ритміко-інтонаційної сторони мовлення. Завдяки поєднанню руху, слуху і мовлення діти краще засвоюють звукову структуру слова, що позитивно впливає на правильність звуковимови та загальний мовленнєвий розвиток [4].

Ще одну групу становлять мовленнєво-сенсорні ігри, у яких сенсорний досвід безпосередньо інтегрується з мовленнєвою діяльністю. У процесі таких ігор дитина не лише

сприймає інформацію через органи чуття, а й активно її осмислює та вербалізує. Виконання завдань на опис, порівняння, відтворення або зміну ситуації сприяє формуванню зв'язного мовлення, розвитку уяви та логічного мислення. Крім того, такі ігри стимулюють ініціативність у спілкуванні та формують готовність до самостійного висловлення думок.

Таким чином, різні види сенсорних ігор не лише доповнюють один одного, а й утворюють цілісну систему впливу на розвиток дитини. Їх використання у логопедичній практиці дозволяє поєднати сенсорний досвід із мовленнєвою діяльністю, забезпечуючи ефективне формування комунікативних умінь і навичок.

Педагогічна цінність сенсорних ігор полягає у їх комплексному впливі на розвиток дитини, що охоплює пізнавальну, емоційну, моторну та мовленнєву сфери. У процесі сенсорної діяльності дитина не лише отримує новий чуттєвий досвід, а й вчиться його усвідомлювати, аналізувати та вербалізувати. Це сприяє активізації мовленнєвої діяльності, збагаченню словникового запасу, формуванню граматично правильних конструкцій та розвитку зв'язного мовлення. Крім того, сенсорні ігри стимулюють розвиток фонематичного слуху, що є необхідною передумовою правильної звуковимови та подальшого оволодіння мовленням. Важливим аспектом є також те, що мовлення формується у природних, емоційно значущих для дитини ситуаціях, що підвищує ефективність засвоєння мовного матеріалу [2; 4].

Специфіка використання сенсорних ігор у логопедичній практиці полягає у їх цілеспрямованому поєднанні з корекційно-розвитковими завданнями. Логопед має добирати ігрові вправи з урахуванням вікових, індивідуальних та психофізіологічних особливостей дитини, а також рівня її мовленнєвого розвитку і характеру порушення. Важливо забезпечити систематичність і послідовність використання сенсорних ігор, поступове ускладнення завдань і активне залучення дитини до мовленнєвого супроводу власних дій. Особливу увагу слід приділяти створенню сприятливого емоційного середовища, яке стимулює мовленнєву ініціативу, знижує тривожність та підвищує впевненість дитини у власних мовленнєвих можливостях. Ефективність такої роботи значною мірою залежить від інтеграції сенсорних, ігрових і мовленнєвих методів у єдину систему корекційного впливу [1; 3].

Отже, сенсорні ігри є ефективним засобом розвитку мовлення дітей у логопедичній практиці, сприяють формуванню комунікативних умінь і забезпечують гармонійний розвиток особистості дитини.

Список літератури:

1. Камінська О., Закревська А. Сенсорна інтеграція, або Як допомогти кожній дитині. Дошкільне виховання. 2017. № 11. С. 24-29.
2. Кіпень І. Дидактична гра як засіб сенсорного розвитку дітей дошкільного віку. Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (26 вересня 2022 року). Луцьк, 2022. С. 84-89.
3. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність дітей: теоретичні основи й методика педагогічного керівництва. Її величність гра: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: зб. статей / за ред. Г. С. Тарасенко. Вінниця: ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2009. 320 с.
4. Скрипник Т. Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом. Особлива дитина: навчання і виховання. 2016. Вип. 4 (80). С. 24-31.